

تأثیر عوامل معنوی و اخلاقی در دفاع مقدس و انتقال فرهنگ آن به نسل جدید

نویسنده: سلطانمراد مهکی، دانش آموخته دکترای تخصصی تاریخ و تمدن ملل اسلامی،
مرتبه علمی: استاد معلم و دانشیار پاره وقت دانشگاه فرهنگیان فارغ التحصیل واحد علوم و تحقیقات قم

چکیده

هشت سال دفاع مقدس دوران اوج عرفان و عروج بی نهایت مردان خدا در جبهه های حق علیه باطل بود که ثمرات و نعمات این دوران بزرگترین توشه و ذخیره برای نسل آیندست تا با سوار شدن بر اسب مرادشان به کمال معنوی برسند دوران هشت ساله دفاع مقدس به گفته مقام معظم رهبری «اوج افتخارات ملت ایران است.» بنابراین برای حفظ و انتقال ارزشهای دفاع مقدس و فرهنگ ایثار و شهادت به نسل آینده میبایست این فرهنگ با جدیت در برنامه ریزی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور مد نظر قرار گیرد. از این رو نویسنده در این مقاله در پی پاسخ به این سوال است که چه تدابیری اندیشیده شود تا این همه برکات برگرفته از مکتب عشق در کربلای جبهه ها را با چه تدابیری به نسل کنونی و آینده منتقل نمود و چکار کنیم تا آیندگان از این دوران طلایی مستفید شوند روش پژوهش، با توجه به ماهیت و هدف پژوهش، از نوع توصیفی تحلیلی است؛ به طوری که به تحلیل و بررسی تأثیر ایمان و توسل در پیروزی و تقویت روحیه رزمندگان در دفاع مقدس پرداخته است. یافته های پژوهش حاکی از آن است که رزمندگان سلحشور با اعتقاد محکم و راسخ به مبنای توحید و ارزشهای توحیدی همچون ایمان، توکل، رضا، اخلاص، ذکر و یاد خداوند، خوف و رجا، توبه و استغفار و اطمینان و یقین، سبک زندگی خویش را بر این اساس پایه ریزی کردند و به زندگی خود سمت و سویی خدایی بخشیدند. در لذا در نتیجه باید راهبردهایی برای حفظ و انتقال علوم و معارف دوران دفاع مقدس بکار گرفته شود که در این مسیر یافته های تحقیق نشان میدهد که متولیان و سیاستگذاری فرهنگی و مذهبی در قالب راهبرد تولید محصولات تولیدات آموزشی (آموزش و پرورش و آموزش عالی)، تولیدات نمادین، تولیدات شنیداری، دیداری و ارتباطی، تولیدات نوشتاری، تولیدات مناسک مذهبی در حفظ و انتقال علوم و معارف دفاع مقدس موثر هستند که در این میان تولیدات شنیداری، دیداری و ارتباطی بیشترین تأثیر را در انتقال این فرهنگ دفاع و ثمرات آن می توانند داشته باشند

کلید واژه ها: فرهنگ ایثار، ارزشهای معنوی، دفاع مقدس، شهادت، رزمندگان

مقدمه

دفاع مقدس یکی از مضامین بسیار مطلوب و ارزنده در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران بوده است که طی هشت سال دفاع مقدس ثمرات معنوی و مقدسی را به دنبال داشت که در این مدت شاهد پیروزی حق بر باطل و شکست دشمن بوده ایم و ما از آب و خاک و سر زمینان دفاع نمودیم و دشمن تا دندان مسلح با کمک بیش از ۳۰ کشور به صورت مستقیم و غیر مستقیم به ما حمله کرد و در تمامی نقاط هوا و زمین ما را آماج حملات خود قرارداد ولی چون فرزندان و سر بازان مملکت ما در مکتب معنوی امام (ره) پرورش و تربیت یافته بودند توانستند با رهنمود های امام

راحل و با توکل به خدا و توسل به ائمه با قدرت بالایی و با وجود نفرات و تجهیزات کم بر لشکر بزرگی پیروز شوند که وعده قرآن نیز همین بوده است. روزهای زیبای دفاع مقدس پر از شور و شغف و نشاط و التهاب بود. فرهنگ خاصی در جبهه ها رایج شده بود. رزمندگان، عالم را محضر خدا میدانستند و سعی میکردند که خداوند را حاضر و ناظر بر گناهان بدانند (شیخ کلینی، جلد ۸، ص ۳۱۵). ۸: جنگ اگر چه هزینه ای سنگینی را بر کشور ایران اسلامی در عرصه های مختلف وارد کرد، اما دستاوردهای متعدد و بزرگی داشت که با اثبات ظرفیتهای فرهنگی و اجتماعی زیادی در داخل کشور در آن دوران و بعد از آن شد که از جمله این دستاوردها رشد و بالندگی فضای فرهنگی، معنوی و اخلاقی است و با عث شد این مفاهیم در یک محیط بدون ریا و خالص رشد کرده، انتقال یابد و بالنده تر شود. همانطور که در این راستا مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی) میفرمایند: عزیزان من! جوانانی که دوران دفاع مقدس را یا درک نکرده اید یا به درستی درک نکرده اید دفاع مقدس با این سرمایه های معنوی و فرهنگی به نتیجه رسید. همه دنیای استکبار پشت سر همین صدام حسینی که امروز چهره یک جنایتکار بین المللی را به خود گرفته است، جمع شدند، برای این که با نظام جمهوری اسلامی و ملت ایران بجنگند و مبارزه کنند. ملت ایران به برکت همین سرمایه ها در این جنگ نابرابر پیروز شد. این ملت، ایمان و شجاعت و از خود گذشتگی و دین گرایی و غرور ملی خود را به صحنه آورد؛ همچنان که جان و مال و سرمایه و امکانات خود را به صحنه آورد؛ مجموع اینها توانست این ملت را نجات دهد. اگر این ملت در دفاع مقدس پیر و ز نیمیشد، ایران تا قرنهای متمادی روی خوشبختی را نبیند (بیانات مقام معظم رهبری در مراسم صبحگاه پایگاه نیروی دریایی ارتش، ۱۳۸۳/۴/۱۵). تحلیل عمیق این موضوع که هم اکنون در داخل کشور با مسائل و مشکلات مختلف ی از نظر فرهنگی، اجتماعی و حتی مسائل کلان داخلی برخورد میکنیم از ضروریات است. در حالی که دفاع مقدس نشان داد که در این کشور و مردم ظرفیتهای بزرگی در این خصوص وجود دارد که مسئولین میتوانند با نگاه به آنها و برنامه ریزی درست مسائل و مشکلاتی در این خصوص را به راحتی حل نمایند و همچنان استحکام و قدرت فرهنگی، معنوی و اجتماعی این ملت را چه در عرصه داخلی و چه در عرصه خارجی به رخ دشمنان بکشند. در این راستا به تصویر کشیدن ظرفیتهای ایران اسلامی در دوران دفاع مقدس به ویژه ظرفیتهای فرهنگی و اجتماعی که موفقیت ایران اسلامی در این دوران بود را میتوان برای نسل جدید و آینده به نمایش گذاشت. با حفظ و به تصویر کشیدن این ظرفیتهای و دستاوردها میتوان نسل آینده را در مقابل هجمه های استکبار با آشنا کردن آنها با این ظرفیتهای بیمه کرد و ایران اسلامی را نماد افتخار دنیا در مقابله با استکبار جهانی معرفی نمود. مجهز شدن به قدرت بزرگ معنوی جز از راه توسل و متصل شدن به ائمه و خداوند سبحان حاصل نگردید و روحیه شهادت طلبی و ایثار در رزمندگان اسلام رمز پیروزی بود. جبهه ها دانشگاه انسان سازی و مکتبخانه اخلاق و میقات بزرگ معنوی و معراج پاک آنها بود. خیلی چیز ها را از این مکاتب فرا گرفتند. به حق و یقین باید گفت که جبهه ها محل تطهیر و میعاد گاه عشق و عرفان واقعی بود که رزمندگان اسلام به بالاترین مقام معنوی نزد خدا رسیدند. دشمن همیشه از قدرت ما می ترسید و نیروهای ما با توکل و ایمان به خدا به جنگ احزاب رفتند و پیروز شدند در زمان جنگ جبهه ها محل برنامه های اعتقادی و دعا های توسل و کمیل و زیارت عاشورا شده بود و همین مجهز شدن به قوای معنوی دشمن تا دندان مسلح را از پای در آورد و انقلاب تثبیت و به جهان صادر شد. عشق به دفاع مقدس و حضور فعال و با نشاط معنوی در جبهه ها ما را دلبسته به دفاع و جنگ با دشمن کرده بود و به قول شاعر جنگ ما را عاشق خود کرده بود. جبهه ما را لایق خود کرده بود.

توحید و خداشناسی و جایگاه آن در اندیشه شهدا

توحید، تنها حقیقتی است که دارای واقعیت و هستی است و همه هستیها از هستی او رسته اند. از این رو معرفت و شناخت آن حقیقت لایزال سرآغاز هر اقدام و اولین گام هر قیامی است. توحیداصلیترین مبنا و فراتر از آن تنها مبناي اعتقادی است، زیرا سایر مبانی اعتقادی و مذهبی از نبوت، امامت، معاد و... از تجلیات برتر و اشراقات کام تیر توحید است و دیگر مبانی در مقابل او فرع هستند. «توحید در حقیقت همچون زمینی است که درخت خاصی را پرورش میدهد و میوه های خاص را به بار میآورد. افزون بر این، باور به یگانگی خداوند به مثابه ری گذاری برای همه افعال و برنامه های انسان موحد است که او را به سوی وحدت هدایت میکند. باور به توحید، نظام سیاسی، حقوقی، قانون گذاری، اقتصادی، فرهنگی و نظامی خاص خود را در پی دارد و مسلماً نظام توحیدی شیوه زندگی خاصی را نیز به دنبال خواهد داشت» (شریفی، ۱۳۹۲: ۴۷) به طوری که اگر گوهر معرفت نسبت به خداوند در جان و دل کسی قرار گیرد، همواره مبدأ همه امور و علت و اسباب همه کارها را خداوند خواهد دید (دلی کز معرفت نور و صفا دید، ز هر چیزی که دید اول خدا دید). به تعبیری دیگر، «اگر مجموعه مبانی و اصول و فروع دین را به درختی تشبیه کنیم دارای ریشه و تنه و شاخه ها و برگها، توحید را باید ریشه آن درخت دانست. امام علی (ع) در اولین خطبه نهج البلاغه میفرماید: *أَوَّلُ الدِّينِ مَعْرِفَةُ*، حرف اول دین و سنگ اولی که در عمارت آن به کار برده شده، خداشناسی است. توحید- مطابق آن چیزی که براهین عقلی و علمی، ما را رهبری میکند و قرآن کریم نیز برای ما شر داده _ یعنی اعتقاد و ایمان به یک مبدأ ثابت ازلی، دائم، علیم، حکیم، عادل که همه موجودات فیض او هستند و از او پدید آمده اند و به او برمیگردند، به همه چیز آگاه و بر همه امور شاهد و گواه است، احاطه ذاتی و علمی بر همه موجودات و حوادث لایتنهای این عالم دارد و هیچ چیز از علم شامل او پنهان نیست» (مطهری، ۱۳۸۷: ۴۰) به بیانی روشنتر، توحید به معنای باور به یگانگی ذات اقدس حق است؛ کسی که به این باور دست پیدا میکند با هر گونه ریا، شرک، هواپرستی، جاه پرستی، دنیاپرستی و شیطان پرستی به مبارزه برمی خیزد و تنها خداوند یگانه را لایق پرستش میداند.

با مطالعه وصایای شهدا به نظر میرسد که این بزرگواران با تأسی از ائمه اطهار (ع) در گام اول سلوک خویش به معرفت بالایی از خداوند متعال دست پیدا کردند. در حقیقت اساسی ترین رکن اندیشه شهدا را خداواری و توحید تشکیل میداد. آنان قبل از هر چیز خداشناس و موحد بودند، خداشناسی آنان خداشناسی زبانی نبود، بلکه تالُّو اَنوار توحید، عقل و جانشان را روشن کرده بود. آنان با همه ارکان وجود خود، خدا را باور داشتند و این اعتقاد و باور با قبول و عمل آنها عجین شده بود. شهدا، خدا را خالق، مدبر و مالک هستی با همه شئون و گستره آن میدانستند و در عالم وجود، کسی یا چیز دیگری را شریک و هم عرض او قرار نمیدادند. بیه همین خاطر است که خدامحوری و توحید در همه احوال شهدا حرف اول را میزد؛ به طوری که اولین عبارتی که در وصایای آنان نیز به چشم میخورد، شهادت به یگانگی و وحدانیت خداوند است و ثمره این شهادت، چیزی جز شاهد و ناظر دانستن خداوند بر همه اعمال و رفتار خویش نیست و پایداری بر این عقیده که عالم محضر خداوند است و در محضر خدا تخطی و گناه جایی ندارد. مسلماً دست نوشته ها و وصایای شهدا از فطرت پاک آنها نشأت گرفته و بیانگر معرفت عمیق آنها نسبت به مبانی اعتقادی اسلام به ویژه توحید و خداشناسی است، آنجا که شهید علی یزدانی اینگونه اعتقاد خود را بیان میدارد و میگوید: «شهادت میدهم جیز خدای احد و واحد، هیچ معبود دیگری نیست، اوست آفریننده و به وجود آورنده همه چیز و اوست که خاتمه دهنده و پایان دهنده همه چیز است و هدف غایی و نهایی اوست.

ارزشهای توحیدی و الهی وجایگاه آنها در اندیشه شهدا

۱. ایمان:

ایمان، از نظر لغوی به معنای گرویدن، عقیده داشتن، ایمان کردن و باور داشتن است و از نظر اصطلاحی، از مصدر باب افعال و از ریشه آمن (امنیت یافتن) میآید که به معنای جاگیر شدن اعتقاد در قلب یا تصدیق چیزی با اطمینان و نیز وثوق به چیزی یا کسی است که هر دو در معنا، مفهوم ایمنی در کار است. از دیدگاه شرعی، ایمان به معنی علم و آگاهی، اعتقاد قلبی و باور و اقرار داشتن به تمام آنچه که از جانب خدا بر پیامبران نازل گشته و نیز «التزام عملی» به کلیه مسائل شرعی است. بدون این مفاهیم، ایمان کامل در آدمی تحقق نمی یابد» (صفایی، ۱۳۸۷: ۸۹).

۲. توکل:

یکی از جلوه ها و مظاهر ایمان، توکل و اعتماد به پروردگار متعال است. توکل از مصدر باب تفعیل و دارای معانی مختلفی از جمله قبول وکالت و اظهار عجز و تکیه بر غیر کردن است. حقیقت توکل به خدا، اطمینان نمودن به حق و تسلیم شدن به امر اوست. پیامبر گرامی اسلام (ص) تفسیر توکل را از جبرئیل سؤال کرد، جبرئیل گفت: «معنای توکل این است که انسان یقین کند، به این که سود و زیان و بخشش و حرمان به دست مردم نیست و باید از آنها ناامید بود و اگر بندهای به این مرتبه از معرفت برسد که جز برای خدا کاری انجام ندهد و جز او، به کسی امیدوار نباشد و از غیر او نهراسد و غیر از خدا چشم طمع به کسی نداشته باشد، این همان توکل بر خدا است» (مجلسی، ۱۳۸۰)

رضا و خشنودی خداوند:

یکی دیگر از ارزشهای الهی و توحیدی، رضا و خشنودی پروردگار متعال است. «رضا در لغت به معنای خشنودی» (راغب اصفهانی، ۱۳۸۶، ۸۰). «اصل این ماده به موافقت میل آدمی به آنچه با آن مواجه است، دلالت دارد» (مصطفوی، ۱۳۸۸، ۱۵۲) و در اصطلاح، معنایی جدا از معنای لغوی ندارد. برخی عرفا و عالمان اخلاق با استفاده از آیات و روایات، مقام رضا را اینگونه تعریف کرده اند: «رضا آن است که شخص به آنچه در زندگی قسمت او میشود و از سوی خداوند برای او مقدر میگردد، خشنود باشد و بر آن اعتراضی نداشته باشد. اگر خداوند برای او تهی دستی را تقدیر فرمود، بپذیرد و اگر ثروتمندی را نیز مقدر کرد، بپذیرد؛ و به او هر مقامی که داده است، بپذیرد و در این باره هیچگونه کراهت قلبی نداشته باشد، بلکه درباره همه آنها خشنود باشد»

اخلاص:

از دیگر ارزشهای الهی و توحیدی، اخلاص و پاکی نیت از غیر خداست. «واژه اخلاص، مصدر باب افعال از ریشه خلوص و خلاص به معنای پاک شدن و سالم گشتن از آمیختگی است» (لسان العرب، ج ۳، ۱۷۳) و مقصود از آن در فرهنگ اسلامی، پاک کردن نیت از غیر خدا و انجام دادن عمل برای خداست. در حقیقت اخلاص آنست که آدمی عمل خود را به نیت قصد قربت انجام دهد و از خواسته خود برای رضای پروردگار صرف نظر کند و تسلیم امر خدا در انجام آن عمل شود. در باب اهمیت اخلاص باید گفت: «اخلاص از شرایط عمومی تمام عبادات است که فقیهان آن را شرط صحت

عمل، حکیمان شرط قبول و عارفان شرط وصول دانسته اند. تا عمل صبغه الهی و آسمانی نداشته باشد به سوی خدا بالا نمرود و موجب قرب به محبوب نمیشود» (مهدوی کنی، ۱۳۸۵: ۴۱۲). در واقع با بررسی روایات اهل بیت (ع) بهتر میتوان به جایگاه و ارزش والای اخلاص پی برد. این بزرگواران، اخلاص را غایت دین، منتهای یقین، ملاک عبادت، اشراف نهایت، جلب یاری خدا، بی نیاز از ماسوا، جبران قلت عم، ملاک قبولی عم، عبادت مقربین، مکانت مؤمنین، طهارت دل، تسلیم نفس، رضایت رو، اصلا نیت، محوریا، هویت حقیقی نماز، اهمیت راز و نیاز، حق حقیقت، رهایی از معصیت و گشاینده درهای بهشت میدانند. این فضیلت عظیم مراتبی دارد؛ هر چه درجه اخلاص بیشتر باشد، عم ارزش بیشتری نزد خدا پیدا میکند و شخص را زودتر به کمال مطلوب خود میرساند و هر چه درجه اخلاص کمتر باشد، به همان اندازه از ارزش عم کاسته شده و شخص از کمال مطلوب باز میماند و از این رهگذر، درجات مؤمنان در نزد خدا متفاوت خواهد بود، چنانچه پیامبر اکرم (ص) میفرماید: «درجیات

مؤمنان به وسیله اخلاص برتری مییابد» (شر غررالحکم، ج ۲، ۲۹۲)

اطمینان و یقین:

آخرین ارزش توحیدی که از وصایای شهدا استخراج شیده یقین و اطمینان قلبی است. «یقین در دین به منزله سرمایه است و ایمان متوقف بر آن میباشد. حال اگر گفته شود، معنای یقین چیست؟ باید گفت: یقین در لغت به معنای شک نداشتن در یک امر و محقق بودن آن است» (فراهیدی، ۱۳۶۸: ۲۲۰). و در اصطلاح، «اعتقاد و باور محکم و استواری است که مطابق با حقیقت باشد و به هیچ وجه امکان زوال و احتمال خلاف در او راه ندارد» (طوسی، ۱۳۸۲: ۹۶). به طوری که انسان همه چیز را از مسبب الاسباب بداند و بیه اسباب توجه نکند، بلکه واسطه ها را مسخر حق و فاقد هر حکم و قدرت بداند و کسی که بر این اعتقاد باشد دارای یقین است (فیض کاشانی، ۲۷۳: ۲). مقام یقین از جایگاه ارزشی والایی برخوردار است، در بیان ارزشمندی این مقام، روایات بسیاری آمده است. حضرات معصومین (ع) حقیقت یقین را توکل بر خدا و تسلیم در برابر امر خدا، رضا به مقدرات خدا و واگذاری کارها به خدا میدانند.

وعده پیروزی حق بر باطل

از دیگر اصول مسلم در فلسفه تاریخ، از دیدگاه امام راحل، امید به پیروزی جنود حق بر جنود باطل میباشد. در پرتو این دیدگاه است که همواره این راهبرد تاریخ بذر امید را در دل فرزندان انقلابی این دیار میپاشید و با کلام معنوی خود آبیاری میکرد. البته این اصل مسلم تاریخی در دیدگاه امام راحل، برگرفته شده از متون دینی، اگر چه در روند تاریخ، منابع بسیاری پیش آمده که حق و رهروان راهش در صف و فشار باطل میدان دارانش در تاخت و تاز بوده اند، اما سرانجام تاریخ الهی از آن حق و حق طلبان است.

همچنان که نظام تکوینی نظام خیر و غلبه خیر بر شر است، فرجام نظام اجتماعی بشر هم فرجامی بسیار خوش است. فرجامی که پیروزی توحید و تقوا را بر شرک و کفر، حق را بر باطل، عدالت را بر ظلم و صلاح را بر فساد و حق طلبان را بر باطل گرایان و تبهکاران نوید میدهد. «وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَآيِبِينَ ... بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ» ما آسمان و زمین و آنچه در

میان آنهاست بیث و بازیچه نیافریدیم ... بلکه ما حق را بار باطل میکوبیم و آن را نابود میسازیم آنگاه است که خواهند دید که باطل، پوچ و تباه است» (انبیاء: ۵۲) دفاع مقدس هشت ساله ملت ایران حامل فرهنگ ویژه ای است که آن را از سایر نبردها و جنگهای متعارف به استثنای نبردهای قهرمانان در اسلام متمایز میسازد. فرهنگ و ادبیات که در دفاع مقدس تولید شد آمیزه ای از حماسه و عرفان بود و درون مایه آن باورهای دینی و اندیشه دفاعی اسلام بود که حضرت امام (ره) در تبیین و تولید این فرهنگ و ادبیات نقش تعیین کننده ای دارند. روحیه رزمندگان یکی از عوامل سرنوشت ساز در دفاع مقدس و دستاوردهای آن بود که پیامدهای گستردهای در پشتیبانی از جنگ و توسعه روحیه رزمی در صحنه جنگ داشت. بنابراین یکی از دستاوردهای ایمان به خدا، قدرت و توان روحی است که در آزمون های دشوار زندگی بدان نیازمند است و دشوارترین آن صحنه نبرد با دشمنان است. این حقیقت در دفاع مقدس در رزمندگان اسلام ما به شکل شگفت انگیزی آشکار گشت. به طوری که هیچ جنگ افزار مخرب و ویرانگری نمیتوانست روحیه و رزمندگان را متزلزل سازد. حضرت امام خمینی (ره) در این خصوص میفرمودند: «تکلیف این است حفظ کنیم اسلام را، کشته شویم، تکلیف را عمل کرده ایم، بکشیم هم تکلیف را عمل کرده ایم» (صحیفه نور، جلد ۸، ۱۶)

نقش روحیه در جنگ:

روحیه از پر اهمیت ترین عوامل در جنگ است و شرایط اغراق نباشد اگر بگویم در هیچ نوع عملکردی داشتن روحیه برای فرد به اندازه ای که برای جنگ و مهم است اهمیت ندارد. در میدان نبرد عوامل بازدارنده وجود دارد تا يك جنگجو و را از ادامه نبرد سست کند. زیرا در آنجاست که انسان در دوراهی حیات و مرگ قرار دارد و در آنجاست که کل وجود و هستی يك نفر مورد تهدید قرار میگیرد. از این دو راه یکی را باید انتخاب کند و نه تنها انتخاب کند بلکه میبایست با عشق و حرارت تمام بر سر این انتخابش وفادار و استوار باقی بماند. بنابراین عنصر روحیه به وضوح یکی از عناصر اصل در طبیعت کلی جنگ به شمار میرود و از دیر باز نیز نظریه پردازان به عنصر روحیه اهمیت داده و اعتقاد داشته اند در این خصوص به دیدگاههای چند تن از آنها اشاره میکنیم. تقویت روحیه معنوی و عقیدتی: پیامبر (ص) در کنار سازماندهی مناسب که هر نوع رخنه و خلل روحی و معنوی و ظاهری را در سپاه به حداقل میرساند، همواره برای تقویت روحیه معنوی و

عقیدتی نیروها با استفاده از شیوه ها و وسائل گوناگون مانند: رعایت عدالت، مشارکت در غم و شادی نیروها، دفاع از نیروها، استواری در نبردها و انجام آموزشهای مختلف جنگی برای فرو ریختن دیوار ترس از میان نیروها، تلاش مستمر داشته اند (عرب پور، ۱۳۸۴: ۱۰۵) در اسلام نیز به قدرت نیروی رزمنده از ابعاد مختلف توجه شده است هم تقویت روح و هم تقویت جسم. وقتی اسحاق بن عمر از امام صادق (ع) در مورد آیه «خونوا ما آیتناکم بقوه» میپرسد که آیا منظور تأمین در بدنها است یا قوه در قلوب است میفرماید: «فیهما جمیعاً، در جسم و روح، در هر دوتا». (حکیمی، ۱۳۶۸: ۱۱۸) امام باقر (ع) در این خصوص میفرماید: «خداوند عزیز و بلند مرتبه فرزند آدم را توخالی آفریده است و ناچار است از خوردن غذا و آشامیدن آب...» بنابراین به تأمین و استفاده آب و غذا تأکید شده است. امام صادق (ع) در این زمینه میفرماید: «به راستی اساس زندگی و حیات انسان نان و آب بنا نهاده شده است». (عرب پور، ۱۳۸۴: ۹۲) برابر گفته سر لشکر ریچاردسون «فقدان غذا یعنی بزرگترین عامل تخریب روحیه و يك ارتش بر روی شکمش گام بر میدارد». عنا صر روحیه ای جوهر و روان نافذ در همه ارکان جنگ را تشکیل میدهد (بن شالیت، ۳۷۳: ۶۱). ممکن است بتوان جنگ را با استفاده از سلاح انجام داد. اما برای پیروزی به افراد آماده نیازمندیم، این روحیه انسانها هست که با پیگیری و تلاش خود موجب کسب پیروزی و دستاورد های آن میشود (بن شالیت، ۱۳۷۳)

- تحقق جهاد اکبر در میدان اصغر جنگ امیال و هوسهای انسانی موانعی است که با از میان برداشتن آنها روح انسان پرورش مییابد و این برای کسانی که حقیقت حضور در دنیا را فهمیده اند همیشه بزرگترین دغدغه بوده است، به طوری که پیوسته در جهت کسب معنویت و فضایل اخلاقی کوشش میکنند. این خودسازی را راویان ما به جهاد اکبر تعبیر کرده اند چنان که پیامبر اکرم (ص) زمانی که لشکری از جنگ برگشته بودند خطاب به آنان چنین فرمودند: مرحبا بقوم قضاوا الجهاد الاصغر و بقی الجهاد الاکبر: فقیل: یا رسول الله! و ما الجهاد الاکبر (فصلنامه «جامع دفاع مقدس»؛ سال دوم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۱) آفرین باد بر گروهی که جهاد کوچک را به جای آوردند و جهاد بر آنها به جای ماند. گفته شد ای پیا مبر خدا جهاد بزرگ چیست؟ فرمود جهاد نفس است (چهل حدیث) - خلوص نیت و کار برای خدا خداوند در تنها نصیحتش به بندگان میفرماید: قُلْ إِنَّمَا أَعِزُّكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَقْنًى وَ فُرَادًى (سوره سبأ، آیه ۴۶) بگو شما را به یک چیز نصیحت میکنم که در راه خدا قیام کنید. این مطلب آن چنان حائز اهمیت است که امام سجاد (ع) نیز در ضمن دعای خود به مجاهدان فی سبیل الله، میفرماید: «وَ أَعِزُّ عَنْهُ الرِّیَاءَ، وَ خَلِّصْهُ مِنَ السُّمْعَةِ، وَ اجْعَلْ فِکْرَهُ وَ ذِکْرَهُ وَ طَعْنَهُ وَ إِقَامَتَهُ، فِیک وَ لَک. (امام زین العابدین، صحیفه سجادیه، دعای ۸۳، دعا برای مرزبانان) رزمندگان اسلام با ایمان و تقوای الهی خود را به سلاح برتر و تعیین کننده مسلح نموده اند و همین امر کاستیهای قدرت مادی آنان را در برابر توان برتر مادی دشمن جبران می نمود. امام خمینی (ره) رهبرکبیر انقلاب و مقتدای رزمندگان دلاور در جبهه به فرزندان رزمنده خود چنین توصیه میفرمودند: «اسلام عزیز این حق را به همه ما داد که در راه او هر جان فشانی که میتوانیم و هر اقدامی که

میتوانیم بکنیم ما باید در این امور از پیا مبر اکرم (ع) و از ائمه هدی که در طول عمرشان یا در جنگ بودند یا در کفار و یا در حبس بودند به دست اشخاصی که با اسم اسلام آنها را به حبس و زجر میکشیدند، ما باید به آنها اقتدا بکنیم و از آنها سرمشق بگیریم که اسلام عزیز چیزی است که پیا مبر اکرم در راه او جان فشانی کرد و ائمه (ع) هدی در راه او جان فشانی کردند و از اینک طولانی شده است نهراسیم که جنگ به نفع اسلام است و ما حق هستیم.» (صحیفه امام، ۸۱۲)

دوران دفاع مقدس

از باورهای مهم و تأثیرگذار رزمندگان دفاع مقدس که تأثیر به سزایی در پیروزی و سر بلندی ملت اسلامی تاکنون داشته است اعتقاد عمیق به ولی فقیه و اطاعت پذیری از ولایت در عمل است. به یقین از عوامل مهم در استقامت و حیات معنوی رزمندگان ولایت پذیری آنها بود چرا که قرآن کریم نتیجه ولایت پذیری را حیات واقعی میداند. یا ایها الذین آمنوا استجبوا لله و للرسول إذا دعاکم لِمَا یُحْبِبُکُمْ (سوره انفال، آیه ۴)

ای کسانی که ایمان آورده اید دعوت خدا و رسولش را اجابت کنید زیرا شما را زنده میکند. - اعتقاد و بهره گیری از امدادهای غیبی در دوران دفاع مقدس همچنان که پیروزی انقلاب اسلامی معجزه بود،

تداوم آن نیز با وجود این حجم وسیع توطئه و تهاجم معجزه‌های دیگر است. جنگ تحمیلی از بزرگترین نقشه‌های دشمن برای براندازی انقلاب بود که با کمک همه کشورهای مستکبر جهان به کمک صدام ملعون انجام شد. انقلاب نوپای اسلامی ایران که از آغازین روز پیروزی خرابکاریها و دشمنی منافقین درگیر بود از دید دشمنان ما

یارای مقابله با این جبهه وسیع را نداشت به گونه‌ای که با هدف فتح سه روز تا تهران به ایران حمله کردند. اما در مقابل نگاه‌های ناباورانه، ملت ایران ۲ سال به زیباترین شکل از مرزها و از حقیقت و دین خود دفاع کرد و به پیروزیهای چشمگیری هم دست یافت.

تاثیر عوامل معنوی و فرهنگی

به راستی چرا دشمن نتوانست ظهور این حماسه را پیش بینی کند؟ این عوامل ناپیدا از دید دشمن، که موازنه قدرت را که در ظاهر به نفع او بود، برهم زد عوامل فرهنگی و معنوی بود. امام خمینی (ره) در این اره می‌فرماید: «آن‌ها حساب همه چیز را می‌کردند الا يك حساب و آن حساب، معنویت بود. آن‌ها توجه به این نداشتند که ملت همه با هم علاقه به خدا دارند و علاقه به اسلام» (صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۲۷۷). حضرت آیت الله خامنه‌ای نیز در این باره فرموده است: «محاسباتشان از عنصر «توکل» و «ایمان به خدا» خالی بود و آن را در زندگی ما به حساب نیاورده بودند» (حدیث ولایت، ج ۵، ص ۱۲۴). تمسك فرماندهان و رزمندگان به فرهنگ ناب اسلامی، الهام گرفتن از باورهای ژرف دینی، اقتدا به سیره جهاد معصومان به ویژه نهضت حرکت آفرین عاشورا، آراسته شدن به ارزش‌های پیروزی آفرین اسلامی و امید داشتن به امدادهای غیبی از جمله این ویژگی‌ها هستند. همچنین، استفاده قابل قبول از سلاح تبلیغات و نیز هنر و ادبیات در جهت خنثی کردن تهاجم تبلیغاتی دشمن و افزایش روحیه رزمندگان را باید از ویژگی‌های دفاع مقدس برشمرد. از عوامل مهم معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، ارزش‌های اسلامی است که رزمندگان اسلام به آن‌ها پایبند بودند (ارزش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۱). رزمندگان اسلام همچنین از قرآن کریم فرا گرفته بودند که به یکدیگر محبت و مهر بورزند و اخوت و همدلی پیشه کنند، چه در این صورت، روابط دو سویه فرماندهان و نیروها سامان می‌یافت و اثرات شگرفش را در سخت‌ترین لحظه‌های نبرد نشان می‌داد. «روابط انسانی خاصی در جبهه حاکم بود. این روابط انسانی، مقاومت را بسیار افزایش می‌داد. مثلاً ما تا پایان جنگ بدون داشتن درجه جنگیدیم، ولی به علت همین روابط انسانی در کنترل و هدایت و فرماندهی رزمندگان مشکلی نداشتیم» (مجله سیاست دفاعی، ۱۳۷۵، ص ۱۳). این محبت و عشق ژرف، خود ایثار و فداکاری را به دنبال داشت؛ ایثاری که از اندک اندوخته مالی تا گوهر نفیس جان را شامل می‌شد. نیز از قرآن کریم آموخته بودند که در برابر دشمن استوار و سرافراز باشند. آنان برای انجام این مهم، صبر و استقامت را در اوج زیبایی به تصویر کشیدند؛ شجاعت و دلوری را بر قله بلند افتخار نشانده و عزت و کرامت را شکوهی سترگ بخشیدند. درخشش خیره کننده ارزش‌های اسلامی که در حماسه دفاع مقدس بازتاب یافته است، انعکاس آن همه زیبایی که در چهره تابناک این حادثه رخ نمود، مجالی به گسترده‌گی و فراخی سینه‌هایی که این زیبایی‌ها از آن‌ها سرچشمه گرفته و سرازیر شده‌اند، می‌طلبد (ارزش‌های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۷).

آموزه‌های فرهنگی دفاع مقدس: ارزش‌ها، باورها، عقاید و رفتارهای مبتنی بر مبانی اسلامی، با الهام از فرهنگ ناب عاشورای حسینی است که در دوران دفاع مقدس، در فضا و تجربه زیسته رزمندگان،

فرماندهان و مدیران دفاع مقدس تبلور یافت. این آموزه ها قابلیت انسجام بخشی، ماندگاری، تداوم بخشی، باور سازی، رفتار سازی و قدرت بخشی دارند.

رابطه ارزش های اخلاقی و باورهای دینی

ارزش های اخلاقی مورد تأیید اسلام مبتنی بر جهان بینی اسلامی و باورهای دینی است. در مکتب اسلام، ارزش های اخلاقی منهای اعتقاد به مبدأ و معاد وجود ندارد. از همین رو، استاد شهید مطهری بر این باور است که شرافت انسانی و اخلاقی جز در ذیل مکتب خداپرستی صورت نمی بندند و در هیچ مکتب دیگری قابل توجیه نیست. ایشان درباره رابطه ارزش های اخلاق با ایمان می نویسند: «کرامت، شرافت، تقوی، عفت، امانت، راستی، درستکاری و بالاخره همه اموری که فضیلت بشری نامیده می شود و همه افراد و ملت ها آن ها را تقدیس می کنند و آن هایی هم که ندارند، تظاهر به داشتن آن ها می کنند، مبتنی بر اصل ایمان است؛ زیرا تمام آن ها مغایر با اصل منفعت پرستی است و التزام به هر یک از این ها، مستلزم تحمل یک نوع محرومیت مادی است. آدمی باید دلیلی داشته باشد که رضایت به یک محرومیت بدهد؛ این جهت آنگاه میسر است که به ارزش معنویت پی برده و لذت آن را چشیده باشد.» (مطهری، ۱۳۶۱، ص ۱۵۲). بنابراین، جهان بینی اسلامی و باورهای دینی، افعال اختیاری انسان را در جهتی سوق می دهد که موجب وصول او به کمال اخروی و سعادت ابدی می گردد؛ کمال و سعادت که تنها در سایه قرب به خداوند متعال به دست می آید (ارزش های اسلامی، ۱۳۸۰، ص ۱۳).

لزوم ماندگاری ارزش های دفاع مقدس

چگونه اندیشیدن درباره تاریخ و آگاهی از آن، عامل روشن شدن خواست های ما می شود. این اندیشه یا به ما روشنایی می دهد و یا ما را از راه به در کرده و از واقعیات غافل می سازد (دوران افتخار، ص ۱۴).

دامنه تأثیرگذاری فرهنگ و معنویات جبهه با پیچیدن آوازه اش در میان دیگر جوامع مسلمین، خاصه در لبنان و افغانستان و کشورهای منطقه خلیج فارس گسترده گردید. تأثیر عمیق فرهنگ دفاع مقدس در زندگی مردم و در کنه باور و اعتقادات مذهبی امت مقاوم و حزب الله انکارپذیر نیست. اهمیت این موضوع وقتی بیشتر نمایان می شود که ببینیم مقام معظم رهبری نیز در فرمایشات گوهربارشان مدام بر این موضوع تأکید دارند. «می بایست این فرهنگ با جدیت تمام در سیاست ها و برنامه ریزی های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور لحاظ و تثبیت گردد. بر همین اساس، باید با آفت ها و ضد ارزش های فرهنگ دفاع مقدس که همانا رفاه طلبی و راحت طلبی و دنیاخواهی است، مقابله کرد» (همان، ص ۲۰).

نهادینه کردن ارزش ها در بین نسل جوان

زیر ساخت‌های فکری هر جامعه‌ای منبعث از فرهنگ حاکم بر آن جامعه است و مقوله فرهنگ رابطه مستقیمی با زیرساخت‌های جامعه دارد. بنابراین، برای تغییر در حاکمیت هر جامعه‌ای ابتدا باید از تغییر فرهنگ حاکم بر آن جامعه شروع گردد که در این برهه از زمان دشمنان دین و قرآن و کشورهای سلطه‌گر چه در داخل و چه در خارج برای نیل به تغییر نوع حاکمیت در جامعه، تهاجم به نظام‌های فرهنگی را سرلوحه سیاست‌های توسعه طلبانه خود قرار داده‌اند. از آن‌جا که تاریخ ملت‌ها، پنجره‌ای بر روی هویت ملی آن‌هاست، هر فرد با گذراندن دوران تحصیل، با تاریخ و نمادهای اندیشه‌ها و دین آشنا می‌شود. از همین روست که در پرتو ارزش‌ها، انسان‌ها متحول شده و در قالب فرهنگ و فلسفه حیاتی که به آن معتقدند استحکام روانی، شخصیتی و اجتماعی پیدا می‌کنند و به هویت ملی، می‌رسند. در این راستا، اصلی‌ترین ابزار انتقال و نگهداری ارزش‌های اعتقادی جامعه، حفظ و پویایی تاریخ و میراث‌های گذشته را پس از خانواده و نهاد آموزش و پرورش تشکیل می‌دهد و پیداست که در این خصوص آموزش و پرورش حیاتی‌ترین نهاد است که می‌تواند ضمن حفظ و اعتلای فرهنگ، سعادت فردی و اجتماعی را نیز فراهم آورد. با توجه به این نقش حیاتی که برای آموزش و پرورش مطرح شد؛ معلوم می‌شود که چرا مراکز آموزشی به عنوان اولین خاکریز، مورد هجوم بی‌رحمانه امپریالیسم فرهنگی قرار می‌گیرد. (بصیرت بسیجی، آذر ۱۳۸۱) نهادینه کردن ارزش‌ها در جامعه، نیاز به برنامه‌ریزی و سازماندهی دارد و مسئولیت این مقوله بر عهده کلیه نهادهای فرهنگی در جامعه مخصوصاً آموزش و پرورش است و باید کار کلیدی و مبنایی انجام پذیرد. لذا باید قدم‌های اساسی در جهت ارائه الگوهای درست به نسل جوان برداشته شود که بتواند نیازهای متناسب با ارزش‌های انقلاب را جوابگو باشد.

تاریخ پرافتخار جمهوری اسلامی مشحون از ایثارگری‌ها و فداکاری‌های خیل عظیم معلمانی است که در کلاس خود درس شهامت و شجاعت و دفاع از دین را به شاگردان آموختند و آنها نیز سر از پانشناخته از حریم نظام مقدس جمهوری اسلامی دفاع کردند و خون پاکشان گواه این مدعا است. امروز نیز معلمان در عرصه و میدانی دیگر مسئولیت هدایت نسلی را به عهده دارند که آماج حملات زهرآگین فرهنگی دشمنان است و باید که این جبهه و سنگر نیز از فهمیده‌های فهمیده و همت‌های بلند همت پر شود که راه چاره همین است و بس. دین باوری، استکبار ستیزی، عشق به میهن، زندگی هدفمند و تلاش در راه سازندگی وطن، سرمایه‌های گران‌بهای جوانان عزیز ماست. این‌ها حاصل زحمات طاقت‌فرسای خیل معلمان دلسوز و فداکار است که باید بر این همه همت درود فرستاد. دستگاه تعلیم و تربیت به عنوان عظیم‌ترین نهاد فرهنگی، آموزشی و تربیتی کشور رسالت پرورش بالندگی نسل آینده را بر دوش دارد. معلمان فهیم و فکور و با ظرفیت بالایی فکری و فرهنگی خود به عنوان مولدان اندیشه و دانایی، با ترویج و تعمیق ارزش‌های انقلاب اسلامی و تعظیم شعائر دینی و بینش و نگرش سیاسی اصیل و سالم و بدون گرایش به خط‌بازی‌های سیاسی، سعی در ارتقاء سطح آگاهی و فرهنگ جامعه دارند. مدرسه به عنوان خط مقدم جبهه تعلیم و تربیت و کانون توسعه مرزهای دانایی است. «اساسی‌ترین نیاز جامعه وجود انسان‌های سالم، توانمند و صالح است و مدارس مسئولیت تربیت چنین انسان‌هایی را بر عهده دارند. رسالت انبیاء تزکیه، تعلیم و تربیت انسان‌هاست و هم اکنون بخش عظیمی از این وظیفه بر عهده معلمان است و سرنوشت بسیاری از افراد در مدارس رقم می‌خورد. برنامه ریزی برای تربیت و تحول اخلاقی يك نسل کار بسیار مهمی است.» (مقام معظم رهبری، نگاه ۶).

«این نسل در واقع از تلاش نسل پدیده آورنده انقلاب و تداوم دهنده انقلاب تا امروز بهرمند است. کشور ما هم کشور جوانی است. ما امروز يك مجموعه عظیم جوان پرنشاط، پر انرژی و پر استعداد

داریم و این نعمت و ثروت بزرگی است، به شرط این که این نسل گسترده با هویت صحیحی ساخته شود. اولین چیزی که در مجموعه آموزش و پرورش باید به این نسل اعطا شود، عبارت است از امید به آینده و شوق نسبت به بنای آینده و بهره‌گیری از فضایی که انقلاب در اختیار انسان‌ها و بخصوص نسل جوان گذاشته است. تربیت را نباید با سخت‌گیری اشتباه کرد. تربیت هدایت است؛ دمیدن روح انضباط اخلاقی در نسل جوان است ... این مسأله برنامه‌ریزی برای تربیت و تحول اخلاقی يك نسل، کار بسیار مهمی است.» (همان، شماره ۶).

اکنون که دشمنان اسلام و انقلاب از تمامی توطئه‌های استکباری خویش ناامید شده‌اند، تنها راه مقابله با این انقلاب شکوهمند اسلامی را مبارزه با فرهنگ و اعتقادات مردم تصور کرده و بیشترین توجه و حمله را به نسل جوان، این آینده‌سازان جامعه اسلامی معطوف داشته است. فرهنگیان، این مشعل داران سنگرهای تعلیم و تربیت با حضور مستمر و فعال در دوران دفاع مقدس، حضوری تاریخی و فراموش‌ناشدنی که نشانگر بینش و عشق و علاقه این قشر فرهیخته به اسلام است، داشته‌اند (طلایه داران نور، ص ۱۴). با تغییر جبهه جنگ، ما باید در صحنه فرهنگی، گام برداریم و باید با اطاعت از ولی امر مسلمین و پیروی از خط امام راحل، تداوم بخش خون شهیدان باشیم و با حرکتی نو و تمسک به قرآن و عترت طاهرین (ع) و با شناخت دقیق دشمن به دفاع از آرمان فرهنگ اسلامی خویش بپردازیم. اهمیت و نقش معلم، در جوامع بشری به حدی است که پیامبران الهی خود را معلم معرفی می‌کنند و از سوی دیگر ملاحظه می‌شود که غالباً تاریخ به دست معلمان رقم زده می‌شود. و در معارف اسلامی و در نظر رهبران اسلام، معلم زمانی ارزشمند است و شایستگی آن همه تقدیر و تحسین را می‌یابد که متربیان خود را برای کسب «ارزش‌های اسلامی» و دوری از «ضد ارزش‌ها» هدایت کند. امام خمینی فرمودند: «چنانچه معلم، يك معلمي باشد که دعوت به نور بکند دعوت به صلاح بکند، دعوت به اسلام بکند، دعوت به اخلاق صالحه بکند، دعوت به ارزش‌های انسان بکند، ارزش‌هایی که عدا... ارزش است. اگر این کار را بکند، همان طوری که انبیاء مردم را از «ظلمت» به «نور» می‌کشاند، این معلم هم، این بچه‌ها را از ظلمات به نور وارد می‌کند و همین شغل است که شغل انبیاء است.» (صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۲۶۸).

نتیجه گیری

با توجه به بررسی های انجام شده و مطالعات و پژوهش حاصل از منابع و مقالات و همچنین بررسی میدانی و ارتباط با رزمندگان و جمع بندی نظرات و پیشنهادات مختلف به این نتیجه می رسیم که اولاً آنچه که باعث موفقیت و پیروزی چشمگیر و تقویت روحیه و شجاعت رزمندگان اسلام در جبهه ها شد اعتقاد قلبی و روحی به خداوند و ائمه و توسلات و ارتباطات روحی قوی و عزم راسخ آنها به پیروزی با تکیه بر قرآن بوده است همچنین آداب و رسوم اسلامی به صورت عملی و پیاده نمودن آن در زندگیشان در طول دفاع و آموزه های مذهبی و دعا و مناجات از عوامل پیروزی حق بر باطل بوده که با زندگی آنها عجین شد لذا این قدرت معنوی قابل قیاس با هیچ قدرت مادی نیست که بهترین ذخیره دلاور مردان در پیروزی بر دشمنان بود که ایثار و از خود گذشتگی تبدیل به فرهنگ می شود حال اگر نسل جدید و کنونی بخواهند راه موفقیت و سر بلندی و افتخار را در پیش گیرند و در تمام صحنه ها سر بلند و پیروز باشند باید از مکتب جبهه ها آن دانشگاه انسان سازی درس بگیرند و آموزه های دفاع مقدس توسط مسئولین و دست اندر کاران تعلیم و تربیت و دلسوزان نظام مقدس به عنوان فرهنگ دفاع مقدس به نسل جدید با برنامه ریزی درست و منطقی منتقل شود و در این راه هزینه نمود تا نسل جدید در فراز و نشیب روزگار از دام تهاجمات فرهنگی و ناملایمات روزگار مصون باشد و در مسیر درست انقلاب و رسالت مقدس قرار گیرد رسانه های گروهی از جمله رادیو و تلویزیون و مطبوعات و وسایل صوتی و تصویری و اطلاع رسانی نوین می توانند نقش قابل توجهی در تبلیغ و ترویج بسیاری از باورها و ارزش های فرهنگی داشته باشند. حماسه بزرگ هشت سال دفاع مقدس باید به عنوان میراثی گرانسنگ در ذهن ملت ایران باقی و از آفت تحریف مصون بماند. تنها در این صورت است که آیندگان و کسانی که دوران پرافتخار دفاع مقدس را درک نکرده اند، می توانند این میراث را در منظر دیدگان خویش قرار دهند و از اندوخته های گران بهای آن سود جویند. بدیهی است ملت ما امروز با داشتن مفاخر و دستاوردهای گران بهای دوران دفاع مقدس در تدوین الگوی فرهنگی، نیازمند مبانی تئوریک متناسب با تحول، از دیگران نیست. لذا با جهاد تبیین و تاسی از وصایای امام راحل و فرمایشات و رهنمود های رهبر فرزانه و سکاندار نظام مقدس حضرت آقا این مسیر هموار خواهد شد و ما می توانیم به ساحل نجات برسیم

منابع

۱. قرآن کریم
۲. آموزگار، محمدحسن (۱۳۷۵) اسلام و تزکیه نفس، چاپ اول، تهران، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان جمهوری اسلامی ایران
۳. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق)، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت، دار صادر
۴. الیاسی، دکتر محمد حسین (۱۳۷۸) میزان ارربخشی فعالیت‌های فرهنگی جوانان، تهران، سازمان تحقیقات و خودکفایی.
۵. امد ادهای غیبی، مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، تهران، انتشارات مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، بی جا.
۶. اسکندری، حسین (۱۳۸۱)، آیه های زندگی، چاپ اول، تهران، انتشارات سروش.
- اسماعی پور، محمدمهدی (۱۳۸۵) ایثار و عرفان، چاپ اول، شیراز، انتشارات نوید.
- ایران منش، فاطمه سادات (۱۳۹۴) تربیت در صحیفه سجاده، نشر سازمان تبلیات اسلامی..
۷. باقری، خسرو (۱۳۸۹) نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، جلد اول، چاپ بیست و چهارم، تهران، انتشارات مدرسه.
۸. بیانات مقام معرم رهبری در دیدار هنرمندان و مسئولان فرهنگی دفاع مقدس، ۱۳۷۹/۷/۶
۹. بیانات مقام معرم رهبری در مراسم صبحگاه پایگاه نیروی دریایی ارتش، ۱۳۸۳/۴/۱۵
۱۰. یانات امام خامنه ای در تاریخ. www.khamenei.ir 1385/5/30
۱۱. بیانات امام خامنه ای در تاریخ. www.khamenei.ir ۲۲/۷/۱۳۹۰
- دیانی، محمود (۱۳۸۸) نگاهی به فرهنگ شهادت، چاپ اول، تهران، نشر شاهد.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۰۴ق)، المفردات، قم، دفتر نشر کتاب.
- رشاد، علی اکبر (۳۸۰) دانشنامه امام علی (ع)، جلد چهارم، چاپ اول، تهران، نشر آثار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۲. سعادت، بنیاد (۳۸۳) میثاق با شهدا، چاپ اول، تهران، نشر شاهد.
- شریفی، احمدحسین (۳۹۲) همیشه بهار، چاپ چهارم، قم، نشر معارف.
- توحید و ارزشهای توحیدی و الهی از منظر شهادی ۲ سال دفاع مقدس زهرا منگالی و عباسعلی رستمی نسب
۱۳. صفایی، غلامحسین (۳۷۸) مؤمن کیست؟، چاپ دوم، قم، نشر تحقیقات اسلامی جانبازان.
۱۴. حجازی، محمد محمود (۱۳۷۹) التفسیر الواضح، قاهره، چاپخانه استقلال الکبری.
۱۵. محمد دشتی، (۱۳۸۷)، ترجمه نهج البلاغه، چاپ دوم، قم، نشر اندیشه ماندگار.
۱۶. طباطبایی، محمدحسین (۳۷۲) تفسیر المیزان، قم، نشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- مجلسی، محمدباقر (۱۳۶۴) بحار الانوار، تهران، انتشارات اسلامی.

۱۷. مطهری، مرتضی (۱۳۸۷) حکمتها و اندرزها، چاپ چهارم، تهران، نشر صدرا.
- معاونت پژوهشی موسسه فرهنگی روایت سیره شهدا (۱۳۸۸) روایت مقدس، چاپ دوم، قم، نشر دارالهدی.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۴) تفسیر نمونه، قم، دارالکتب الاسلامیه.
- موسوی لاری، مجتبی (۱۳۶۰) مبانی اعتقادات در اسلام، جلد اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- مهدوی کنی، محمدرضا (۱۳۸۵) نقطه های آغاز در اخلاق عملی، چاپ نوزدهم، تهران، نشر فرهنگ اسلامی.
۱۹. پور احمد، احمد (۱۳۸۶) جغرافیای عملیات ماندگار دفاع مقدس، تهران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزشهای دفاع مقدس
۲۰. جعفری، مجتبی (۱۳۸۱) اطلس نبردهای ماندگار نیروی زمینی ارتش، تهران، سوره سبز.
- جعفری، مجتبی، غفوری، علی (۱۳۹۰) آخرین نبرد، تهران، سوره سبز.
- رشید و همکاران (۱۳۸۹) اطلس جنگ ایران و عراق، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ.
- دانشکده فرماندهی و ستاد، آیین متجاوزان، تهران، ۱۳۵۷.
۲۱. غضنفری، احمد (۱۳۸۰) روان شناسی عمومی، اصفهان، انتشارات شهید مدرس .
- صحیفه سجادیه، جواد فاضل (مترجم)، علی اصغر عبداللهی (ویراستار) ، نشر: دنیای کتاب (۱۸ شهریور، ۱۳۸۷) تهران.
۲۲. صحیفه امام (ره) (۱۳۷۸) مدموعه پیامها و سخنرانیهای امام خمینی، تهران، مرکز چاپ و نشر آثار امام بیانات مقام معرم رهبری در دیدار جمعی از فعالان طرح صالحین، ۱۳۹۱/۹/۱
۲۳. علی، تقی زاده اکبری (۱۳۸۰) عوامل معنوی فرهنگی دفاع مقدس، جلد ۱ باورهای دینی-تبیان، دفاع مقدس در اندیشه امام خمینی، دفتر بیست و پنجم.
۲۴. دفتر مقام معظم رهبری (۱۳۷۵) حوزه و روحانیت در آینه رهنمودهای مقام معظم رهبری، قم، ناشر سازمان تبلیغات اسلامی، جلد ۱ چاپ اول.
۲۵. نوری، حسین، روزنامه ایران امروز، ۵ آذر ۱۳۹۳.
۲۶. شایان فر، سلمان (۱۳۸۱) وحدت و امنیت ملی از دیدگاه مقام معظم رهبری، تهران، نشر نذیر.
- علائی، حسین (۱۳۸۸) تاریخ تحلیلی جنگ ایران و عراق (منتشر نشده).
۲۸. **جهاد و دفاع مقدس از دیدگاه قرآن و روایات جان محمد** رئیسی کارشناس ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد نیک شهر : 31/50/51، پذیرش ۲۲/۰۵/۳۱
۲۹. فصلنامه جامع دفاع مقدس سال اول، شماره ۱، پاییز ۱۳۹۵؛ ص ۷۷-۵۷
۳۰. فصلنامه جامع دفاع مقدس سال دوم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶، پاییز ۳؛ ص ۲۸-۱.
۳۱. فصلنامه جامع دفاع مقدس سال دوم، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶، پاییز ۳؛ ص ۱۴۷-۱۲۱
۳۲. فصلنامه جامع دفاع مقدس سال دوم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۶، پاییز ۴؛ ص ۶۱-۲۷

۳۳. فصلنامه جامع دفاع مقدس سال اول، شماره ۲، زمستان ۱۳۹۵؛ ص ۸۵-۱۰۵.
۳۴. پیام ایثار، مجموعه مقالات نخستین همایش پیام ایثار، به کوشش علی اکبر از غندی- زمستان ۱۳۸۳
۳۵. تیموری، احمد، طلایه داران نور، ناشر: شهر اندیشه، با همکاری شورای تحقیقات و ستاد ایثارگران استان همدان.
۳۶. سرو، ویژه نامه بسیج و دفاع مقدس، ۱۳۸۲/۲/۱۶، شماره ۱۱۸۵.
۳۷. صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام راحل(ره)، وزارت ارشاد، تهران ۱۳۶۱- ۱۳۷۱.